

Krajinnoekologické regulatívy ako efektívny nástroj územného plánovania v SR

P. Tremboš: Landscape-Ecological Regulations - an Efficient Way of Territorial Planning in the Slovak Republic. Život. Prostr., Vol. 29, No. 5, 265–267, 1995.

The term "regulations" is used in the territory planning to express the principle of realization of some of socio-economic activities in a certain area. The aim of such a formulation is to lay down the rules and limits of the term using. Recently, as a consequence of ecological territorial planning, together with other regulations (territorial-technical, architectonic, etc.), the landscape-ecological regulations have been mostly utilized. These regulations are designed on the basis of knowing the landscape-ecological conditions of the territory and aim at coordinating and optimization of used landscape resources and potentials. Regulations could be divided into those, characterizing an offer (resources, potential, capacity) of an area; such ones, which characterize conditions - existing restrictions valid for the territory utilization and those ones, which exclude some ways of the territory utilization. One of the most important sources of the landscape-ecological regulations are documents of the Territorial systems of the landscape-ecological stability.

Jednou z požiadaviek, ktoré sa kladú na súčasné územné plánovanie, je optimalizácia priestorovej organizácie a využitia územia v zmysle trvalo udržateľného života. Podľa Stratégie a zásad štátnej environmentálnej politiky (Miklós a kol., 1992; MŽP SR, 1993b) treba v územnoplánovacom procese venovať väčšiu pozornosť zachovaniu celkovej ekologickej stability krajiny, ochrane a racionálnemu využívaniu prírodných zdrojov (najmä pôdy, vody, vzduchu, biomasy a nerastných surovín), zabezpečeniu kvalitnej vody, vzduchu, potravín, estetických vlastností prostredia a eliminácii negatívnych faktorov, akými sú hluk, žiarenie, odpady, cudzorodé látky a pod. V našich podmienkach sa to dá zabezpečiť najmä vhodným rozmiestnením socioekonomických aktivít v území (Miklós, 1992). Pritom treba nevyhnutne vychádzať z poznania ekologickej únosnosti územia (Drdoš, Kozová, 1992; Klačo a kol., 1992; Tremboš, 1992) a potom formulovania príslušných krajinnoekologických regulatífov (Tremboš a kol., 1993). Tie by mali umožniť konkretizovať pre jednotlivé sociálnoekonomické aktivity a hospodárske rezorty

špecifické súbory opatrení, ktorých realizácia zabezpečí podmienky trvalo udržateľného rozvoja ekonomiky a života spoločnosti. V tejto súvislosti nadobúda veľký význam rešpektovanie princípov interaktívneho plánovania, zabezpečujúceho participáciu verejnosti, čo je jeden z najvýznamnejších prvkov demokracie.

Regulatív ako územnoplánovacia kategória

V územnom plánovaní sa pod pojmom regulatív rozumie jasne definovaná zásada realizácie niektorej socioekonomickej aktivity v príslušnom území, formulovaná s cieľom stanoviť zásady a limity jeho využitia (§ 29, ods. 1 zákona č. 262/1992 Zb.). Krajinnoekologické regulatívy (KER) možno považovať, popri iných typoch (územnotechnických, architektonických a podobne), za organickú súčasť regulatífov funkčného a priestorového usporiadania územia. Vytvárajú sa na základe poznania jeho krajinnoekologických podmienok na zosúladenie a optimalizáciu využitia zdrojov a potenciálov krajiny. Vyhláška č.

377/1992 Zb., § 33, ods. 2 stanovuje ako záväzné regulatívy najmä:

- **pri veľkom územnom celku** - koncepciu štruktúry osídlenia, zásady a limity využitia, vymedzenie regionálnych ÚSES, koncepciu dopravy a technického vybavenia, vymedzenie koridorov a plôch pre verejnoprospešné stavby,
- **pri sídelnom útvare** - urbanistickú koncepciu priestorového usporiadania s určením využitia plôch, limity využitia územia, zásady usporiadania dopravy, občianskeho a technického vybavenia, miestne ÚSES a vymedzenie plôch pre verejnoprospešné stavby,
- **pri zóne** - spôsob využitia parciel a objektov, prvky ÚSES, regulačné prvky priestorového usporiadania a vymedzenie plôch pre verejnoprospešné stavby.

Z krajinnoekologických regulatívov možno medzi záväzné zaradiť najmä tie, ktoré definujú environmentálne limity využitia územia.

Typy krajinnoekologických regulatívov

Regulatívy, ktoré sa v novokoncipovanom územnom plánovaní v SR považujú za rozhodujúci nástroj riadenia územného rozvoja, možno z krajinnoekologického aspektu (Tremboš a kol., 1993) podrobnejšie členiť na:

- **Regulatívy charakterizujúce ponuku (zdroje, potenciál, kapacitu) územia.** Možno sem zaradiť tie, ktoré určitú činnosť v krajine podporujú. Majú značný význam z hľadiska poznania rozvojových možností regiónov pri charakterizovaní veľkosti ponuky a možností jej využitia. Majú nezastupiteľný význam pri zabezpečovaní nosných funkcií regiónu, ktoré sú základom jeho územného rozvoja. Sú to napr. informácie o kapacite pre skladovanie odpadov, vypúšťanie emisií, tekutých odpadov, kapacite pre zásobovanie obyvateľstva, poľnohospodárskej a priemyselnej výroby pitnou a úžitkovou vodou, kapacite pre športové aktivity a rekreáciu, potenciál z hľadiska dopravného prepojenia, energetickej využiteľnosti vodných tokov, surovínový, bioenergetický, produkčný potenciál a pod.

- **Regulatívy charakterizujúce podmienky - existujúce obmedzenia platné pre využívanie územia.** Tieto regulatívy určitú socioekonomickú činnosť obmedzujú (napr. v zmysle výberu možných technológií, prípadne intenzity realizácie určitej činnosti a pod.). Možno sem zaradiť rôzne obmedzenia vyplývajúce z dostupnosti, obrábatelnosti, potenciálneho a aktuálneho trofizmu pôdy, teplotno-vlhkostného režimu ovzdušia, vzácnosti, ohrozenosti a ekologického významu vegetácie, oslnenia, zatienevia a bariérového efektu georeliéfu, ako i existencie rôznych environmentálnych hrozieb (hazardov) a rizík v krajine.

- **Regulatívy vylučujúce určité spôsoby využitia územia.** Patria sem rôzne absolútne obmedzenia vyplývajúce z existencie území so zvláštnym režimom (vojenských

priestorov, pásiem hygienickej ochrany a iných chránených priestorov so špecifickým spôsobom využitia).

Z hľadiska formulovania regulatívov vychádzajúcich z krajinnoekologických podkladov sú dôležité najmä možnosti ich formálneho vyjadrenia. Z tohto hľadiska možno identifikovať nasledujúce možné spôsoby:

- *priamo, prostredníctvom pripravovaného zákona o územnom plánovaní, stavebného zákona (zákon č. 262/1992 Zb.) a s nimi súvisiacimi vyhláškami, vykonávacími a inými predpismi platnými v SR,*
- *prostredníctvom iných právnych noriem, buď špeciálne zameraných na ochranu životného prostredia (zákon o životnom prostredí, o ochrane prírody a krajiny, o posudzovaní vplyvov na životné prostredie), alebo zameraných na ochranu a podmienky hospodárenia s prírodnými zdrojmi (zákon o vodách, ochrane a využití nerastného bohatstva, poľnohospodárskeho pôdneho fondu a pod.), prípadne iných špecifických právnych noriem vzťahujúcich sa ku konkrétnej problematike (zákon o odpadoch, starostlivosti o zdravie ľudu a pod.).*
- *prostredníctvom niektorých technických noriem - napríklad normy seizmického zaťaženia, úpravy vodných tokov, protieróznej ochrany pôdy a podobne,*
- *prostredníctvom noriem etického, morálneho a racionálneho správania sa.* Tento spôsob však možno prakticky využiť najmä ako určité odporúčania, resp. formulovania určitého etického kódexu správania sa vo vzťahu k životnému prostrediu. Prípadnú kontrolu možno uskutočniť prostredníctvom verejnej mienky a hromadných informačných prostriedkov.

ÚSES a jeho funkcia regulatívu

Projekty územných systémov ekologickej stability (ÚSES) predstavujú v podmienkach SR jeden z najvýznamnejších zdrojov krajinnoekologických regulatívov. Platí to však iba za predpokladu ich kvalitného spracovania.

- **Nadregionálny ÚSES** spracovaný vo forme generelu pre celú SR predstavuje základný rámec priestorovej ekologickej stability. Vyjadruje vzťah stabilných území Slovenska navzájom i k európskemu systému ekologickej stability. Predstavuje základný dokument pre stratégiu ochrany ekologickej stability, biodiverzity a genofondu SR. Na republikovej úrovni vymedzuje niektoré predpoklady, potenciálne možnosti územného rozvoja.

Význam **regionálneho ÚSES** spočíva v zabezpečení ochrany prírodných zdrojov a podmienok na zachovanie druhovej rozmanitosti prirodzeného genofondu organizmov určitého regiónu. Predstavuje dokument pre ochranu a tvorbu ekologickej stability v celkovej politike regionálneho rozvoja, a to vo forme zásadných ekologických limitov, obmedzení a odporúčaní pre rozvoj všetkých ostatných odvetví v regióne.

- *Miestny ÚSES* by mal zabezpečiť špecifické, z funkčného hľadiska rozhodujúce podmienky ochrany prírodných zdrojov, zachovania ekologickej stability a druhovej rozmanitosti na lokálnej úrovni. Vychádza z regionálnej úrovne, ktorú ďalej detailizuje na úroveň konkrétnej lokalizácie krajinných prvkov. Je podkladom realizačných projektov v rámci územného plánovania, pozemkových úprav, lesohospodárskych plánov, meliorácií a pod.

Aj keď sa územný systém ekologickej stability (a jeho jednotlivé prvky) definuje ako záväzný regulatív, na nižšej hierarchickej úrovni možno, a z praktického hľadiska je aj účelné, hovoriť o viacerých typoch, formách z neho vyplývajúcich regulatívov. Načrtávame ich typizáciu v závislosti od štandardného obsahu ÚSES, v zmysle platnej metodiky (MŽP SR, 1993a):

- *regulatívy vyplývajúce z vymedzenia jednotlivých prvkov ÚSES* (biocentrá, biokoridory, interakčné prvky, ochranné zóny) ako špecifických foriem využitia územia, a s tým súvisiacich obmedzení,

- *regulatívy vyplývajúce z existujúcich alebo navrhovaných legislatívnych opatrení* zameraných najmä na ochranu prvkov ÚSES a podmienok jeho fungovania,

- *regulatívy vyplývajúce z existujúcich alebo navrhovaných sanačných opatrení* (napr. protierózných a rekultivačných opatrení),

- *regulatívy vyplývajúce z existujúcich alebo navrhovaných ekostabilizačných opatrení* - do tejto skupiny sa zvyknú zaradiť opatrenia na udržanie alebo zmenu plošného zastúpenia jednotlivých prvkov využitia zeme, typu priestorovej štruktúry využitia územia a špeciálnych ekostabilizačných opatrení. Za tie sa zvyknú považovať opatrenia na ochranu pôdných a vodných zdrojov, funkčné najmä v poľnohospodárskej krajine, a to návrhy na priestorovú lokalizáciu nelesnej stromovej a krovinnej zelene, opatrenia v štruktúre plodín, agrotechnické, agrochemické a agromelioračné opatrenia.

* * *

Krajinnoekologické regulatívy predstavujú súbor informácií o krajine vyjadrujúcich rôzne podmienky, usmernenia pre jednotlivé spôsoby jej využitia. Tým definujú i možnosti realizácie a ďalšieho rozvoja príslušných socioekonomických aktivít. Predstavujú významnú súčasť informačnej bázy o území, ktorú môže poskytnúť územné plánovanie verejnej správy, hospodárskym subjektom a napokon aj obyvateľstvu.

Formulovanie a rešpektovanie týchto regulatívov považujeme za perspektívnu cestu v oblasti ochrany životného prostredia a hľadania ekologickejšieho spôsobu využívania zdrojov a potenciálov krajiny, čo je nosnou myšlienkou zabezpečenia trvalo udržateľného života spoločnosti.

Literatúra

- Drdoš, J., Kozová, M., 1992: Súčasný stav výskumu únosnosti územia (carrying capacity). *Geograf. Čas.*, 44, 4. p. 356-362.
- Klaučo, L. a kol., 1992: Koncept metodiky hodnotenia ekologickej únosnosti územia. (Záverečná správa.) AUREX, Bratislava.
- Metodické pokyny na vypracovanie dokumentov Územného systému ekologickej stability. 1993a, MŽP SR. Bratislava.
- Miklós, L., 1992: Ekologizácia priestorovej organizácie, využitia a ochrany krajiny. (Učebné texty.) Bratislava, Slovenská technická knižnica, 97 pp.
- Miklós, L. a kol., 1992: Zásady ekologickej politiky a programu starostlivosti o životné prostredie Slovenskej republiky. (Učebné texty.) Bratislava, Slovenská technická knižnica, 92 pp.
- Ružička, M., Miklós, L., 1982: Landscape Ecological Planning (LANDEP) in the Process of Territorial Planning. *Ekologia (ČSSR)*, 1, 3, p. 297-312.
- Stratégia, zásady a priority štátnej environmentálnej politiky. 1993b, MŽP SR. Bratislava, 136 pp.
- Tremboš, P., 1992: Environmental Limits - Their Forms and Importance in the Process of Ecological Landscape Carrying Capacity Evaluation. *AFRNUC, Geographica* Nr. 33, Bratislava, p. 223-232.
- Tremboš, P. a kol., 1993: Krajinnoekologické regulatívy a možnosti ich využitia v procese územného plánovania. (Expertná štúdia.) AUREX, Bratislava, 30 pp. + príloha 19 pp.